گفتوگۆ لەگەڵ نوسەرو ڕەخنەگر عەبدوڵا تاهیر بەرزنجی

نوسەرو ڕەخنەگر عەبدوڵا تاهیر بەرزنجی:
دەقی زیندوو، ئەگەر ڕەخنەگر قسەشی لەسەر نەکات هەر زیندووە.
یەکێك لە قەڵەمە جدی و زیندووەکانی ناو دونیای ئەدەبی ئێمە، کە ساڵانێکە وەك وەرگێڕو نوسەرو ڕەخنەگر کاردەکات، مامۆستا (عەبدوڵا تاهر) بەرزنج یە، لەم دیمانەیەدا چەند پرسیارێکم دەربارەی گرنگی (شیعرو گۆڕانکاریەکانی چیرۆك و ڕۆمان و پێویستی ڕەخنە) ئاراستەکردو سەرەنجام گفتوگۆکەمان ئەم دیدارەی لێکەوتەوە.

سازدانی : شاخەوان سدیق ….

پ1/ هەندێك جار دەوترێت، بەرهەمی ئەدەبی زیندوو نییە تا نەچێتە بەردەم لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی کەسی ڕەخنەگر، بە مەبەستی شرۆڤەکردن ودووبارە خوێندنەوەی ڕەهەندە قووڵەکانی ئەو بەرهەمە، بە بڕوای بەڕێزتان تا چەند ئەم بۆچوونە ڕاستە؟

عەبدوڵا تاهیر/ ڕەنگە جۆرێك زیادەڕۆیی لەبەشێکی بۆچوونەکەدا هەبێت، چونکە هەزارەها دەقی کۆن و نوێی زیندووی دنیا ومیللەتان هەن تا ئێستایش نەچوونەتە بەردەم لێکۆڵینەوە وهەڵسەنگاندنی ڕەخنەگران، تا ئێستایش هیچ ڕەخنەگرێك دەستی بۆ نەبردوون. زیندووبوونی بەرهەمی ئەدەبی بەوە نییە، یا مەرج نییە بچێتە بەردەم لێکۆڵینەوەی فڵان یا فیسار ڕەخنەگرەوە، ناکرێت ئەمە بکرێت بە مەرج بۆ زیندوویی دەق وبەرهەمی باڵا. زیندووبوونی بەرهەم پەیوەندیی بە بەرهەمەکە خۆیەوەیە، بەو کەسەوەیە کە ئەینووسێت،نەك بە ڕەخنەکارەکەوە،ڕەخنەکاری بەتوانا و ڕاستگۆ ئەتوانێت بەها جوانەکانی کەشفکات، بەڵام ئەگەر بەهای نەبوو مەحاڵە بەهای پێ ببەخشێت. چەندین بەلکو بگرە زۆربەی بەرهەمە جوانەکانی گۆران یا (شێرکۆ یا حسێن عارف) لە گەورەیی خۆیان ناکەون وهیچ کەسێکیش دەستی بۆ نەبردوون، چەندین بەرهەمی مردوویش یا بێکەڵکیش هەن بە وتار و کتێب لەسەریان نووسراوە،بەتایبەتی لە زانکۆکاندا. لەو زانکۆ زلوزەبەلاحانەدا ناوی وا ئەهێننە پێشەوە لە قوتوی هیچ عەتارێکدا نییە، ئەمە بە بیانوی ئەوەی ئەم شاعیرە مەجهولە لە کۆندا دوو میعری نووسیوە، بەڵام چونکە خەڵکی ئەو شوێنەیە کە زانکۆکەی لێیە ئیتر ئەیکەن بە بیانوو بۆ ئەوەی بیهێننە

پێشەوە.سەیری ئەم مەرجە سەقەتانە بکە ! ئافەرین پێوەری زانستی، جا هەندێك ناونیشانی زەق و سەیریشیان بۆ هەڵئەبژێرن، وەك (پێوەری سیمۆلۆجی بۆ خوێندنەوەی شیعری…) یا (شیعرییەت لە بەرهەمی…) سەیری شیعری کابرایش ئەکەیت ئەبینی هەر شیعری بە وەزن و قافیە زانیوە و هیچی تر. موفارەقەیەکی سەیرە ئیتر یەکێ لەم زانکۆیەدا نایە بڵێ کاکە وانا!

پ2/ تا چەند بەرهەمی ئەدەبی بەبێ قسەکردن لەسەری بەرهەمێکی زیندووە، ئەو گرنگییەی ڕەخنە بە بەرهەمێکی ئەدەبیی دەبەخشێت چییە؟

عەبدوڵا تاهیر/ دەقی زیندوو هەر زیندووە، ئەگەر ڕەخنە قسەیشی لەسەر نەکات. بیگومان ڕەخنەگری بە سەلیقە ئەتوانێت بەهای جوانییەکەی بدۆزێتەوە و لە قاڵبێکی ڕەخنەییدا بیخاتەڕو، یا کارێکی تری تێدابکات. هیچ کات ڕەخنەکاران ناتوانن گیان بۆ جەستەی دەقی بێگیان بگەڕێننەوە.

پ3/ ڕەخنە هەڵوەشاندنەوەی بەرهەمی ئەدەبییە، یان دووبارە مانادانەوەیە پێی؟ بۆچی نووسەرانی ئێمە لە ڕەخنە نووسین لە بەرهەمەکانیان نیگەران دەبن؟

عەبدوڵا تاهیر/ هەڵوەشاندنەوە زاراوەیەکە بە پەیڕەوەکانی ڕەخنەی نوێوە پەیوەستە، وەك بونیادگەری وهەڵوەشانەوەخوازی و…من چ بەعەرەبی بێت یابە کوردی لە کۆتایی هەشتاکانەوە بە چەند نووسینێك لەمانە دواوم، دەقیشمان پێ خوێندوونەتەوە. ساڵی (1992)لە گۆڤاری پرۆژەدا کە بەعەرەبی و کوردی لە سلێمانی دەرماندەکرد، بەیاننامەیەکی ڕەخنەییم بڵاوکردەوە، کە خۆی لەسەرەتادا وتارێك بوو ساڵی (1989)نووسیبووم، تێیدا جەختم لەسەر ڕەوتی نوێ و پەیڕەو و زاراوەی ڕەخنەی نوێ کردووەتەوە. بێگومان سوودیان بۆ ڕەخنە هەبووە، هەر یەك لە بونیادگەری و پاشبونیادگەری و ڕەخنەی وەرگرتن.. هتد وەرچەخان بوون لە ڕەوتی ڕەخنەییدا، بە بۆچوونی ئێستایشم هەریەکەیان لە شتێکدا زیادەڕۆیی تێدا بووە، بۆ نموونە، زیادەڕۆیی بونیادگەری لەوەدایە، لە ڕادەبەدەر پێ لەسەر دەق دادەگرێ و لە سەرچاوەی دەرەکی دایئەبڕێت و نووسەر تا ڕادەی بزرکردن کەمدەکاتەوە، یا ڕەخنەی وەرگرتن لە یەکێك لەسێ کوچکەی (نووسەر، دەق ، وەرگر)کەمدەکاتەوە، باشترە سەرلەنوێ پیاچوونەوە بە هەرسێکیاندا بکرێتەوە. سەبارەت بە دووبارە مانادانەوە بە دەق،بە دوو جۆر لە پرسیارەکەت ئەگەم، یەکەمیان گەڕانەوە

ئەگەیەنێت بو باوەشی مانای مەرکەزیی دەقەکە،واتە ئەو مانا سەرەکییەی کە نووسەر گەرەکێتی، دووەمیشیان فرەکردنی مانای جۆراوجۆری دەقە، کە خوێندنەوەی جۆراوجۆر دەیخولقێنێت. سەبارەت بەوەی بۆچی نووسەران لە ڕەخنە نیگەران ئەبن، ئەوە بە شێوەیەکی گشتی هەموو ئەگرێتەوە، پەیوەندیشی بە پێکهاتەی کۆمەڵایەتی ودەروونی و فیکریشمانەوە هەیە با لە هەموو شتێکی کۆمەڵاتیمان بگەڕێین وبڕۆینە سەر شتی گرنگتر، تۆ سەیری ژیانی سیاسی وفیکریی سەردەمی تێکڕاوبوونمان بەمۆدێرنە بکە، خەڵك وتاکیان بە توندوتیژی و یەکتر قبووڵنەکردن پەروەردەکردووە، بۆیە گفتوگۆکانیان نەزۆك بوون و بەشێوەیەکی نادروست هاتوون و بەردەوامبوون، ئیتر ئەمە هەموو بوارەکانی ژیانی گرتووەتەوە. هەڵەیەکی گەورە کە بزووتنەوەی چەپی چل و پەنجای سەدەی ڕابردوو کردوویەتی،ئەوەیە کە هەر ڕۆشنبیرێك مارکسییانە بیرینەکردبێتەوە، بیرکردنەوەی بە بەهادار نەزانییوە، واتە ڕای جیاواز و فرەگەراییان پێ قبووڵنەکراوە، هەروەها بەرە حیزبی و ڕۆشنبیرییەکانی تریش هەمان شتیان پەیڕەوکردووە، ئیتر ئەم بزووتنەوە و حیزبانە کە بەرهەمی قۆناغی نوێمانن، زەمینەیەکی وایان نەڕەخسانووە بۆ نەشونماکردنی قبوڵکرنی ڕاو گفتووگۆی جیاواز. تۆ سەیری گفتوگۆی نێوان ئەو لا جیاوازانە بکە کاتێك لە دەیەکانی ڕابردوودا لە ڕۆژنامەکانیاندا لەسەر بابەتێك قسەیانکردووە، ئەبینیت زمانیکی زبر و بیرێکی توند وتیژ، هەر ئەوەیە خەنجەریان هەڵنەگرتووە، کەنالەکانی ڕاگەیاندن، ئەمانە لە هەموو بوارەکانی ژیانماندا بە خراپی ڕەنگدەدەنەوە،یەك لەوانە کاری ڕەخنەیە.پاشان لای ئێمە ڕەخنە وەك بوارێکی نووسین تازە پەیدا بووە،تەمەنی نییە،ئەمە نەك لەچاو یۆناندا، بگرە لەچاو عەرەب وفارسیشدا. کاریگەریی فیکری یۆنانی بەسەر ڕەخنەی ڕەوانبێژیی عەرەبەوە دیارە، بەڵام ئەوان چەندین سەدەیە کار بەو ڕەخنەیە دەکەن، لە نووسین ودانیشتنیاندا ئەدیبان بەو جۆرە ڕەخنە بەلاغییە مامەڵە دەکەن، بەئاشکرا گفتووگۆیان لەبارەی شیعرەکانیانەوە کردووە، سەیری ئەو کتێبە کۆنانەیان بکە، پڕە لە نموونەی ئاشکرا. لە کۆتایی سەردەمی جاهیلیدا، بازار و دانیشتنی ئەدەبی زۆربوون، لەوانە لە بازاڕی عکازدا چادریان بۆ نابیغەی زوبیانی هەڵداوە، ئیتر شاعیران هاتوون و لە مەجلیسەکەیدا شیعریان خوێندووەتەوە بۆ ئەوەی ئەو هەڵیانسەنگێنێت و ڕای خۆی بدات.

جارێك شاعیران ئەعشا و (حەسانی کوڕی سابیت وخاتو خەنسا)ی شاعیر ئامادەئەبن و شیعری بۆ دەخوێننەوە، لە کۆتاییەکەدا خاتو (خەنسا) شیعرێکی بۆ دەخوێنێتەوە، (نابیغ)ەی زوبیانییش ئەڵێت، خەنسا،

ئەگەر ئەعشای شاعیر لێرەدا ئامادە نەبوایە وشیعری نەخوێندبایەتەوە، ئەوە ئەموت تۆ گەورەترین شاعیری جن و ئینسی.
جارێك(ام جندب) ی ژنی (ئمرو ئەلقەیس) ئەبێت بە حەکەم لەنێوان ئمرو ئەلقەیسی مێردی و عەلقەمەدا کە شاعیرێکی بەتوانا بووە،جا ئیتر هەردووکیان وەسفی ئەسپ دەکەن،لە کۆتاییدا (ام جندب) ڕای خۆی دەرئەبڕێت و شیعرەکەی عەلقەمە بەباشتر ئەزانێت، چونکە وا وەسفی ئەسپەکەی کردووە ئەڵێی باڵی لێ ڕواوە و لەگەڵ بادا پێشبڕکێ دەکات، بەڵام ئمرو ئەلقەیس وەسفی ئەسپێکی لەڕولاواز دەکات، سوارەکەی هەر خەریکی قامچیلێدانە و ناگات بە نێچیر.

لەم هەڵسەنگاندنەدا چەند وانەیەك ئەبینین، یەك لەوانە زەکاوەتی ئافرەتە ڕەخنەگرەکەیە، دوو ئینساف وڕاستگۆییەتی، کە مەرجە و بەدرێژایی زەمەن ڕەخنە پێویسی پێی بووە. ئەم بەهای شیعری بەلاوە گرنگتربووە نەك پەیوەندیی خۆزانیی خۆی. ئێمە لەم سەردەمە تازەیشدا بەدەس گرووپ و گرووپکارییەوە ئەناڵینین، ڕاستگۆیی پەیوەندیی کۆمەڵایەتی ئەدەین بەسەر ڕاستگۆیی هونەریدا، ئەو نموونانەی باسمانکردن کاریگەریی باشیان هەبووە، تا ڕادەیەك شاعیرانی کۆنی عەرەب ڕای یەکتری لە سنوورێکدا قبووڵبکەن. من ناڵیم گەلی عەرەب وەك میللەتانی ڕۆژهەڵاتی ئیسلامی داخراو نییە، بەلام باوەڕم بەوەیە کە لە بواری شیعردا ئەو ڕەخنە ڕەوانبێژییەیان، ڕۆڵیکی هەبووە لە قبووڵکردنی ڕای جیاوازدا سەبارەت بە شیعر. پەیڕەوکردنی ئەم نەریتە لە سەردەمی جاهیلییەوە تا ئیستا کاریگەریی باشی بەجێهێشتووە. ئەگەر ئەو هەوڵ و نەریتانە زوو لای خۆیشمان هەبوایە، ئێستا ڕەخنە وبۆچوونی ئێمەیش وئامادەییمان بۆ قبووڵکردنی ڕای رەخنەیی جیاواز، شتێکی باشتر ئەبوو.زۆرجار ڕەخنە لای ئێمە بووە بە ئامرازی لێدان، هەم ڕەخنەکارەکە وایداناوە کە تیر ئەهاوێت وهەم ئەوەیشی کە ڕەخنە لە بابەتەکەیی ئەگیرێت وای داناوە بەر تیر ئەکەوێت، لەم کاتانەدا ڕەخنە ئەبێت بە وەسیلە، نەك ئامانجێك بۆ ڕۆشنکردنەوە.

پ4/ ئایە ئێمە وەك کورد کەسی پسپۆری ڕەخنەگرمان هەیە؟ بۆچی بەرهەمە ئەدەبییەکانی ئێمە بە فلتەری ڕەخنەدا ناڕۆن؟

عەبدوڵا تاهیر/ بەبۆچوونم هیچ میللەتێك نییە لە جیهاندا سەرجەم بەرهەمی ئەدەبیی بە فلتەری ڕەخنەدا تێپەریبێت. لە یۆنانی خاوەن سەرچاوەی ڕەخنەوە بگرە تا دێتە سەر ئەدەبی ئەمڕۆی میللەتان. بیرمان نەچێت ڕوویەك لە ڕووەکانی ڕەخنە مەسەلەی هەڵبژاردن و هەڵبژاردنی دەقە. ناکرێت ڕەخنەگر دابنیشێت وچاوەڕوانی ئەوە بکات

تا بزانێت، ئەمڕۆ ئەم گۆڤارە شەش شیعر بڵاودەکاتەوە و ئەو گۆڤار هەشت چیرۆك وئەو دەزگایە چوار کۆمەلە شیعر یا چیرۆك چاپدەکات، تا بۆیان دابنیشێت و لەسەریان بنووسێت. ئەمە ئیشی ڕەخنەگر نییە، ئیشی لاپەڕەی ڕۆژنامەیەکە یا گۆڤارێکە بە نووسینێکی کورت ئەیانخاتەڕوو.کەواتە ئەگەر بەرهەمێك خۆی زیندوو نەبوو، لەبنەرەتدا بە سەقەتی هاتبوو، ڕەخنە ناتوانێت ڕۆحی بەبەردابکات، ئەگەر ڕەخنەگر پەنابباتە بەر هەڵسەنگاندن، کە لە ڕەگەزە سەرەتاکانی ڕەخنەی باوە، ئەتوانێت باسی چەوتی بکات. ڕەخنەکار ئەتوانێت رووە جوانەکانی بەرهەم بە زمان ومەنهەجێکی گونجاو کەشفبکات.

پ5/ بابینە سەر باسی شیعر دەڵێن" شیعری مۆدێرن وەك جۆرێك لە کۆکراوەی ژانرەکانی تری لێهاتووە، واتە لە شیعرێکدا، (چیرۆك ودراماو پەخشان) دەبینینەوە. وەك ئەوەی (لە کورسی و ڕەنگدان وئێستا کچێك نیشتیمانمە) شێرکۆ بێکەس کردوویەتی، هۆکاری ئەم پەلهاویشتنە بۆ ژانرەکانی تر لە شیعری مۆدێرنا چییە؟

عەبدوڵا تاهیر/ هەموو شیعری مۆدێرن وای لێنەهاتووە، ئێستایش زۆربەی زۆری شیعری نوێ تاك ژانرە، ئەمەی کە تۆ باسیدەکەیت پێیئەوترێت دەقی کراوە،کە چەند ژانرێك لەخۆ ئەگرێت، ئەمە جۆرێکە لە جۆرەکانی شیعری نوێ نەك هەمووی،لە شیعری نوێدا دەقی وا نووسراوە کە تەنها سوودی لە شانۆ بینیوە یا لە چیرۆك یا لە سینەما، بەڵام نەبووە بەدەقی کراوە، یان نووسەرەکە خۆی وای ویستووە.لە حەفتاو هەشتاکاندا چەندین دەقمان هەن لەم جۆرەن. بە شێوەیەکی گشتی شیعر ئەو شوناسەی جارانی نەماوە هەر لە ڕەگەزێکی خاڵسدا بمێنێتەوە، بەڵام ئەمە بەو مانایە نا کە هەموو شیعری نوێ ببێت بە دەقی کراوە یا ببێت بەیەك جۆر شیعر. نموونەی لە ئەدەبی کوردیدا زۆر نییە. نییەت و مەخسەد ڕۆڵ ئەبینن لە دیاریکردنی ژانردا.من ئەتوانم بۆ بەرهەمی نوێگەریی دووەممان ،بۆ سەرەتای حەفتاکان بگەڕێمەوە و چەند دەقێك هەڵبژێرم و ڕەگێکی سەرەتایی دەقی کراوەیان تێدا بدۆزمەوە،بو نموونە بگەڕێمەوە بۆ چەند شتێك لە چیرۆکەکانی لەتیف حامید،بۆ سەر دەقێکی ڕەفیق سابیر،بەڵام ئەوان مەبەست (قەسد ومەخسەد)یان نەبووە،دەقی کراوە بنووسن.یەکەم کەس لەناو کوردا بە قەسد دەقی واڵای نووسیبێت شێرکۆ بێکەسە.ئەو ناوی لێئەنێت،لەسەر بەرگەکەی ناوی دەقی واڵا ئەچەسپێنێت،واتە مەخسەدەکەی ژانرەکە دیاریدەکات، ئیتر من وەك ڕەخنەگرێك لەو دیاریکردن ومەخسەدەیەوە مامەڵە لە گەڵ دەقەکەیدا دەکەم،ئایە

تاچەند سەرکەوتووە؟ چۆنچۆنی بۆ دەقی واڵا چووە تا چەند لێیگەیشتووە،هەڵبەزین ودابەزینی لەم هەنگاوەیدا چییە؟

پ6/ شیعری ئێستای کوردی زیاتر لەژێر کاریگەریی شیعر و ئەدەبیاتی فارسیدایە، لە کاتێکدا نەوەی (70 و 80کانی سەدەی ڕابردووی ئێمە، سەرچاوەی ڕۆشنبیرییان هەمووی عەرەبی بووە.ئەمە بۆ؟

عەبدوڵا تاهیر/ پێشتریش ،پێش بیستەکانی سەدەی ڕابردوو، بەهۆی زانینی زمانی تورکی و هەژموونی دەسەڵاتی عوسمانی لە ناوچەکەدا، ئێمە لەئەدەبیاتی تورکەوە نزیکبووین، بگرە بەشێك لە بەئاگابوونمان لە ئەدەبی ڕۆژئاوا، لەڕێگەی زمانی تورکییەوە بووە،فارسییش پێش نەوەدەکان بەشێك لە فاکتەری ڕۆشنبیریی خۆمان بووە، ئەویش لە ڕێگەی حوجرەوە،هەر لە کۆنیشەوە زمانی عەرەبی بەبۆنەی ئایینەکەوە باوبووە و ئاگامان لە شیعری عەرەبی بووە. سەبارەت بە نزیکبوونەوەمان لە شیعر وئەدەبی نوێی عەرەب، ئەوە هەر لە حەفتا و هەشتاکانەوە نەبووە،بەڵکو لەوە کۆنترە و ئەگەڕێتەوە بۆ سی وچلەکانی سەدەی ڕابردوو. لەو ساڵانە بەدواوە وەرچەرخان لە شیعری عەرەبیدا ڕوویدا، (لویس عەوەز) بە کۆمەڵە شیعری (بلۆتۆلاند وشیعری تر) و(نازك و بەدر شاکیر سەییاب و بەیاتی و کەسانی دیش). لەو کاتانەوە ئەدیبی کورد بۆ سوودبینین و بەئاگابوون لە ئەزموونی نوێگەری،وەك سەرچاوەیەك لە سەرچاوەکان لە زمان و شیعری عەرەبی نزیکبووەوە،لە حەفتا و هەشتاکاندا ئەم بوارە گوڕوتینێکی زیاتری بە خۆوە بینی،بەدەگمەن هەبوو زمانی عەرەبی نەزانێ و بە عەرەبی نەخوێنێتەوە. حەقیقەتێك هەیە ئەبێت بوترێت، ئەویش ئەوەیە کە ڕاستە عەرەبیی سەرچاوەیەکی گرنگی ڕۆشنبیریی بوو، بەڵام لەبەردەم درووستبوونی دەنگی جۆراوجۆری شیعر وئەدەبدا ڕێگر نەبووە، هەموو سوودیان لە شیعری عەرەبی بینیوە، کەچی هەستناکەیت کە ئەو دەنگانە سێبەری (سەییاب یا بەیاتی یا نازك یا سەعدی یوسف) و…. بن، بەڵکو دەنگی ڕەسەنی واقیعی کوردین، موتوربەکردن وسوودبینین جیایە، وەك (مەحمود دەروێش) ئەڵێت ناتوانیت خۆت لە کەسی تر بپارێزیت. نووسین نووسینە لەسەر نووسین ،گرنگ ئەوەیە دەنگی خۆت بیت.

شێرکۆ بێکەس دەنگی ڕەسەنی خۆیەتی،ئاشکرایە زمانی عەرەبی سەرچاوەی سەرەکیی ڕۆشنبیریی ئەو بوو، هەر ئەدەبی ڕۆژئاوای بە زمانی عەرەبی ئەخوێندەوە، ئەمە نەبووە هۆی ئەوەی ئەدەبێکی مردوو پێشکەشبکات، بەڵکو ئەدەبێك تەواو مۆرکی شێرکۆ و کوردی پێوەیە. شێرکو بێکەس ئەوەندە بەپەرۆش بوو بۆ موتابەعەکردنی چاپەمەنیی عەرەبی، لە دەرەوەیش لێی دانەبڕا.بیرمە ساڵی 1975 لە مەریوان

بوو،لەسلێمانییەوە گۆڤاری (الاقلام) عیراقیی بۆ ئەهات، من خۆم بۆ شایەتی لە مەریوان، دوو جار ئەو گۆڤارە عەرەبیەم بۆ خویندنەوە لێ وەرگرت، بەڵام شێرکۆ خۆی بوو،لەتیف خۆی بوو، پەشێو خۆی بوو ،ئەنوەر قادر خۆی بوو ،کە جارجاریش بە عەرەبی ئەینووسی، فەرهاد شاکەلی خۆی بوو کە عەرەبییەکی چاکی ئەزانی، حسێن عارف خۆی بوو، ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل خۆی بوو،عەبدوڵا سەراج خۆی بوو…لە نەوەد بەدواوە لە فارسی وەرگرتن بوو بە دیاردە،بۆ نموونە، سوهراب سەدەها شیعری مردووی خستە ناو ئەدەبی کوردییەوە، سوودوەرگرتن لە سوهراب کارێکی ئاساییە بە مەرجێك خۆتی لێ دروستبکەیت. شیعری فارسی دەوڵەمەندە،نموونەی باڵای تێدایە، نموونەی وەستاویشی زۆرە، نموونەی وای ئەخوێنمەوە، بێگیانە، خۆناکرێت هەر دەقێك بە زمانی نیما و سوهراب و ئەحمەدی شاملو نووسرا، ئیتر کوێرانە بڵێین ئەوە ئەدەبێکی باڵایە. من لە ئێستای ئەدەبی فارسیدا زیاتر ئەزموونی چیرۆکیان سەرنجم ڕائەکێشێ..لەسەر ڕووبەری شیعری کوردی ئەم دوو دەیەی دوایی ،سوهراب شیعری مردووی زۆری خستۆتەوە. سەرسووڕمان بە ئەدەبی کەسێك بەو مانایە نییە ببم بە سێبەری ولێی نەبمەوە، لێی نزیك ئەبمەوە و گفتوگۆی لەتەك ئەکەم، بەمەبەستی جیاوازی درووستکردن نەك توانەوە لە سنووری شوناسیدا. ڕەنگە وەرگێڕان باشترین ڕێگە بێت بۆ پردی پەیوەندی، دەزگاکانی ئێمەیش خەمی بازرگانی وسوودیان پێش خەمە ڕۆشنبیرییەکە خستووە، مەبەستێتی دە جار ئەدۆنیس چاپبکات، دە جار ئەحلام موستەغانمی چاپکات، بەڵام نایەت دەنگە گرنگەکانی دوای سەییاب و بەیاتی و ئەدۆنیس چاپبکات، کە شتێکی ترن، چ دەزگامان چ خوێنەرانمان ناگەڕێن دەنگی تر کەشفبکەن، تا ڕادەیەك دەزگا حەقێتی، لە بازار ئەترسێت.

پ7/ هۆکاری ئەوە چییە کە لە شیعری نوێدا زیاتر بەر تەکنیك دەکەوین بەر لە مانا، ئایە شیعر هونەر و زانستە یان مانا و خەیاڵ، تێکشکاندنی زمانی باو، چ ڕۆڵێکی لە بونیادی شیعری نوێدا هەیە؟

عەبدوڵا تاهیر/ لە پێشدا وتم شیعری نوێ شوناسی گۆڕاوە،هەر تەنها پەیوەست نییە بە بوونی دێرینەی خۆیەوە،لەم ڕووەوە مەرج نییە شیعر هەر بە شیعر بنووسرێت، بەڵکو بە پەخشانیش ئەنووسرێت وتیکلاوی سینەما و شانۆ و هونەری شیوەکاری وچەندینی تر بووە، ئەم تێکڵاوبوونە بۆ خۆی، تەکنیکی جۆراوجۆری ژانرەکانی تر دێنێتە ناو جیهانی شیعرەوە وشوناسی پێ دەولەمەنددەکات، لە زۆری شیعری کوردیدا ئەم تەکنیکە ئامادەیی وەهای نییە. جاران تەکنیکی شیعر

هەر هونەری شیعر خۆی بووە، ئێستا تەکنیکی جۆراوجۆری سینەما و هونەری شیوەکاری و شانۆ و ...بۆ هاتووە.

پ8/ مامۆستا با کەمێك لەسەر چیرۆکیش بوەستین، کە باس لە قۆناغەکانی چیرۆکی کوردی دەکەین، بەسەر دوو قۆناغدا دابەش دەکرێت (حیکایەت وبەسەرهاتی لادێ، لە چیرۆك و گێڕانەوەی شار) زۆر جار چیرۆکی (چای شیرینی حسێن عارف)یش بە سەرەتای چیرۆکی شاریانەی کوردی دادەنرێت. تا چەند ئەم بۆ چونە ڕاستە؟

عەبدوڵا تاهیر/ مەرج نییە ئەم قۆناغبەندییە وەك یاسای لێبێت هەموو دنیای چیرۆکی کوردیی پێ بخوێنرێتەوە، یا بۆ هەموو سەردەمێك وهەموو ئەزمونێك بلوێت. دوای ڕاپەڕین وتا ئێستا گۆڕانکاریی زۆر بەسەر هونەری گێڕانەوەی کوردیدا هاتووە دەکرێت لە چەندین دەروازەی ترەوە بۆ خوێندنەوەی چیرۆکی کوردی بچین.
لە ڕۆمانی تورکیدا دوانەی لادێ و شار ئەبینرێت و لە ڵیکۆڵینەوەیشدا بەرچاو ئەکەوێت، بەڕاستیش ئەزموونی ڕۆمانی شار و ڕۆمانی لادێ دەخوێنینەوە، لەم نێوانەدا ڕۆمانی وا ئەبینیت هەردووی لەخۆ گرتووە، بەتایبەت ئەوانەی کە باسی هیجرەت لە گوندەوە بۆ شار دەکەن،لەم چەشنەدا ڕۆمانوس ناچارئەبێت باسی ڕابردوو و ئێستای کەسەکانی ڕۆمانەکە بکات،واتە ڕابردووی لەگوندا وئێستا و ئایندەی لە شاردا،لە یادمان نەچێت تورکیا شاری هەیە، بە هەموو مانای شار، کە کەسەکان تووشی نامۆیی ودلەڕاوکێ دەکات. لاموایە لێکۆڵەری کورد لەم ڕووەوە پەنایشی بۆ ڕەخنەی تورکی وعەرەبی بردووە،هەندێك جار دابەزاندنی بۆچوونی ڕەخنەیی ئەوانی دی بە وریاییەوە نەبێت،بە هەندێك زیادەڕۆییدا ئەمانبات ،بەتایبەت کە دێین و بۆ زەمینەیەکی جیاواز ئەیانگوێزینەوە. ئەم قۆناغبەندییە هەندێك ڕاستیی تێدایە ،خۆ دەکرێت چەندین خەسڵەتی تر هەن چیرۆکی کوردییان پێ بخوێنرێتەوە.
پ 9/ بۆچی زۆربەی نووسەرانی ئێمە بەشیعر دەستپێدەکەن و دواتر پەل بۆ نووسینی ڕۆمان دەبەن و چیرۆکنووس لەو نێوەندەدا زۆر کەمە،

عەبدوڵا تاهیر/ وای بۆ ناچم هەموو شاعیران و نووسەرانی ئێمە وازیان لە چیرۆك وشیعر ونووسینی ترهێنابێت و ڕوویان کردبێتە ڕۆمان، چونکە شاعیران ونووسەرانی ئێمە ئەوەندە زۆرن بەقەد سوپایەکی ئێجگار گەورە دەبن،گەر بەو گشتگیرییە بوایە ئێستا لە ڕووی چەندایەتیشەوە بوایە ڕۆمانێکی زۆرمان ئەبوو.باوەڕ ناکەم چیرۆکیش ئەوەندە هونەرێکی ئاسان بێت هەروا بە خشکەیی بۆ ڕامکردنی

بچین.

پ10/ زۆر جار دەوترێت چیرۆك مەشقە لە نێوان ڕۆمانێك بۆ ڕۆمانێكی تر، یان دەوترێت چیرۆك بۆ پێدانی پشووە بە خوێنەر لە نێوان كتێبێك بۆ كتێبێكی تر.

عەبدوڵا تاهیر/ ئەمە تەنها ڕایە،دەستور و یاسا نییە.ئەكرێت هەندێك ڕۆمانووس وچیرۆكنووس وا بكەن و وا بیربكەنەوە،ئەیشكرێت ڕۆمانوس وخوێنەری تر وا نەكەن.

پ11/ زۆرێك لە ڕۆماننووسان دەڵێن ئێمە دەتوانین ئەوەی بە ڕۆمان دەینووسین، بیكەین بە چیرۆك، یان ئەو چیرۆكەی دەی نووسین دەتوانین بیكەین بە ڕۆمان ئایە ئێوە چۆن لەم سەرنجە دەڕوانن كاری وا دەكرێت؟

عەبدوڵا تاهیر/ ئەمەیش شتێكی ڕێژەییە. ڕای هەموو چیرۆكنووسانی جیهان نییە. واقیعەن ڕۆمانوسی واهەیە، ڕۆمانی خۆی كردووە بە چیرۆكێكی كورت، یان چیرۆكی خۆی كردووە بە ڕۆمان.چەندین جار لە چاوپێكەوتنەكانیاندا باسی ئەم جۆرە ئەزموونانەی خۆیان كردووە. ڕەخنەگرێكی ڕووسی ڕایەكی هەیە ئەڵێت ڕۆمانی تاوان وسزای دوستۆیڤسكی لە بنەڕەتدا چیرۆكێكی كورتە و بە زۆر ئەیكشێنێ و درێژی دەكاتەوە.چیرۆك بە هونەرێكی ئاسان نازانم،بواری درێژدادری نادات، ڕەنگە بتوانیت لە ڕۆماندا درێژدادری بكەیت، لە چیروكدا قورسە، ڕەنگە ڕۆمانوسی وا هەبێت لای قورس بێت بەو چڕوپڕییە بنووسێت، كە جیهانی چیرۆك گەرەكێتی.هەندێك لە ڕەخنەگران چیرۆك بە خزمی نزیكی شیعر ئەزانن. لە بواری شیعریشدا ئەم ئەزموونە هەیە،مەبەستم گۆڕینی جۆرە شیعرێك بە جۆرە شیعرێكی تر، بۆ نموونە شاعیرێك دێت، چوارینەیەكی نووسیوە و سەرلەنوێ دایئەڕێژێتەوە و ئەیكات بە شیعری سەربەست،بێدلێر یەكێكە لەوانە، شیعری سەربەستی هەبووە،هاتووە كردوویەتی بە شیعری پەخشان،ئیتر بە گوێرەی كەشوهەوا نوێكە كۆمەڵێك گۆڕانكاریی بە سەرا هێناوە،پێش ئەویش،ئیلیزێۆس بیرترانی شاعیر، بابەتێكی لە ڕۆژنامەیەكی فەڕەنسیدا بڵاوكردەوە و پاشان كردی بە شیعری پەخشان.

پ12/ تاچەند دەبێت نووسەر بۆ خوێنەر بنووسێت، یان بەپێچەوانەوە نووسەر نابێت بۆ خوێنەر بنووسێت و ئەوە خوێنەرە دەبێت بۆ ئاستی نووسینی نووسەر بەرزبێتەوە؟ تۆ لەگەڵ كام بۆ چوونەدایت؟

عەبدوڵا تاهیر/ لە هەردوو حاڵەتەکەدا،واتە ئەگەر بیری لێ بکاتەوە، یا نەیکاتەوە، دەق خۆی لە بنەڕەتدا گوتارێکی ئاراستەکراوە ،بە مەبەستێك بۆ خوێنەر دەنێردرێت، یا با یاکۆبسنیانە بڵێین، دەق پەیامێکە،نووسەر بۆ وەرگرێکی دەنێرێت.
لەبارەی ئەو ڕایەوە زۆر وتراوە.ئیکۆ وا ئەبینێت کە نووسەر کاتی دانانی نەخشەیەك بۆ دەقێکی، لە هەمان کاتیشدا بیر لە نەخشەیەکیش بۆ خوێندنەوەیشی دەکاتەوە،جا خوێنەری ڕاستەقینە هەیە کە بە فیعلی کتێبەکە یا پەیامەکە دەخوێنێتەوە،جۆرێکی تر هەیە ڕەنگە دەقەکە بخوێنێتەوە،خوێنەری میسالییش ئەو جۆرەیە کە سەرچاوە و ئاسۆکانی دەقەکە بە باشی ئەزانێت .سەرچاوەکانی بواری گێڕانەوە،ئاماژە بە جۆرێك خوێنەری تر ئەدەن،پێی ئەوترێت، خوێنەری خەیاڵی کە بە ئاشکرا ناوی یا سیفەتێکی لە دەقەکەدا دێت. خوێنەر هەیە واقیعییە، واتە ئێمە کە دەقێ یا کتێبێك ئەخوێنینەوە ،خوێنەری ڕاستەقینەین، لە گۆشت وخوێنین ،بوونەوەرێکی کاغەزین نین،خەیاڵی نووسەر،لەناو دەقەکەدا نەیخولقاندووە، تیورداڕێژی بەناوبانگ ئایزر زۆر باسی خوێنەری ناوەکی کردووە و لای وایە، کە ئەم جۆرە خوێنەرە،کەسایەتییەکی گریمانکراوە،دەقەکەی لە پێناودا ئەنووسرێت،هەموو کارێکی ئەدەبی پەیوەندیی بە خوێنەرێکی نموونەییەوە هەیە توانایەکی چاکی هەبێت بۆ وەرگرتن.خوێنەری گریمانکراو بەرهەمی خەیاڵ و وێناکردنی نووسەرە لە کاتی نووسیندا. هەموو ئەمانە جیان لە خوێنەری واقیعی کە ئاستی وەرگرتنیان ئەگۆڕێت و ڕەنگە لەگەڵ ئاسۆی چاوەڕوانیی دەقدا بگونجێت وڕەنگیشە پێچەوانەی بکەوێتەوە. لە ئێستا سەرقاڵی وەرگێڕانی بابەتێکی گرنگم لە جۆرەکانی خوێنەر ئەدوێت.

لە حەفتاکاندا ئەو پرسیارە زۆر وروژایە ئەدەب بۆتە ئاستی خوێنەر یا خوێنەر بۆ ئاستی نووسین بەرزبۆتەوە،پێشەکی من ئەڵێم ئەدیب سەربەستە چۆن ئەنووسێت وچۆن بە گوێرەی ئەزموونی خۆی بیر لە خوێنەر دەکاتەوە، ئەمە ئەمانباتەوە سەر مەسەلەی تەمومژ و ئەدەبی چینی باڵا و ئەدەبی چینی پەراوێز، کە ویستراوە بە زمانی تایبەتی خۆی بنووسرێت. ئەدەبی شۆشیالیزم نموونەی نوخبەگەریی نەویستووە،بەم بۆنەیەوە چەندین نووسەریان لەناوداوە،دوور لە تارمایی ئەدەبی شۆشیالیزم لەم ساڵانەی دواییدا تاوانی شیعری قورس وتەمومژاوی ئەدەنە پاڵ هەندێك شاعیری گەورەی دنیا، لە سەروویانەوە ئیلوێت،گوایە ئەو شیعری لە دەس هەموو خەڵك دەرکرد ودایە دەست نوخبەیەك.